

Др Иво Грбин, „ПРИЗНАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ ОДЛУКА СТРАНИХ СУДОВА“, „Информатор“ Загреб, 1980, стр. 222.

У току 1980. године појавило се, у издању загребачког Информатора, у излозима наших књижара дело др Ивана Грбина „Признање и извршење одлука страних судова“. Сам назив овог дела указује на, собзиром да у нашој књижевности није било радова који су на потпун начин обухватили материју признања и извршења страних судских одлука, пионирски рад аутора који је употпунио једну велику тематску празнину наше литературе међународног приватног права. Дело је монографског карактера израсло на проблемима праксе, а у великој мери окренуто је будућности. Можда би се могло приметити да је, у компаративној анализи, југословенском судству и законодавству поклоњена једнака пажња као и судству и законодавству других земаља које су узимане у разматрање (дакле не и већа), чиме је ова књига изгубила могућност да у једном пунијем обиму буде и приручник пракси. С друге стране, ставови теорије су у великој мери заступљени у излагању. Циљ овог приказа, наравно не даје нам простора у оквиру кога би смо могли подробије, или чак и летимично, изнети полемичке ставове појединих писаца, које аутор у вези са проблематиком ове материје наводи, већ нам даје само могућност да укажемо на постојање овакве методологије, која свакако представља позитиван начин презентирања материје, јер читаоцу омогућава широк угао сагледавања проблематике, елиминира искључивост те може бити добра основа некој будућој полемици. Сем југословенске, аутор врши компаративну анализу законодавства и судске праксе следећих земаља: Немачке, Аустрије, Француске, Италијанске, Енглеске, Сједињених Држава те Совјетског Савеза. Учесталост правног саобраћаја ових земаља са нашом земљом, те утицај права ових земаља на правну нормативу других земаља, јасно указује да су изабрани „узорци“ веома репрезентативни.

Монографија је подељена у три дела: Увод (стр. 1—27), Претпоставке за признање одлука страних судова (стр. 27—165),

и Поступак признања одлука страних судова (стр. 165—177). Сем тога монографија садржи и преглед коришћене литратуре, кратак резиме на енглеском језику, те у прилогу текстове вишестраних и двостраних међународних уговора.

У првом, уводном делу аутор сем кратког историјског осврта на институт признања и извршавања страних судских одлука, расправља и нека начелна питања ове материје, и то: а. Питање стварних разлога за признање одлука страних судова, б. Појам признања, в. Појам одлуке страног суда, г. Обим контроле и испитивања одлуке страног суда.

- а. Став аутора по питању стварних разлога за признавање одлука страних судова може се приказати кроз три следећа суда. Прво, ни једна држава не сматра да су њени судови надлежни да решавају све спорове овога света, затим, свака држава признаје другим државама да у појединим случајевима њихови судови расправљају спорове, и најзад, признавањем стране надлежности оне уједно изражавају своју спремност да признају одлуке страних судова.

Како не сматрамо да ова, у крајњој линији прећутно изражена, воља државе може дати одговор на питање зашто се признају одлуке страних судова, потребно је изложити и ауторову критику начела *comity*, кроз коју он долази до појма интереса који у великој мери опредељује све будуће излагање. Наиме, не треба сматрати да држава признања признајући страну одлуку, чини акт уљудности и добре воље, те за ту своју услугу може тражити и противуслугу (реципроцитет), и то стога што претежни интерес за признање управо код државе признања. Дакле, већи је интерес државе признања да призна страну одлуку, од интереса државе одлуке да јој пресуда буде призната.

- б. Под признавањем стране судске одлуке аутор подразумева могућности да страна судска одлука производи дејство на домаћој територији. Субјективне и објективне границе правоснажности одређене су правом државе признања, што произилази из схватања претежног интереса. Страна судска одлука се признањем уподобљава домаћој у погледу граница правоснажности. Признати страну судску одлуку такође значи и признање свих њених дејстава па и дејства извршности, уколико наравно та судска одлука по својој природи може имати такво дејство. Сама чињеница да се у појединим земљама прави разлика у поступку код признања дејства извршности у односу на остала дејства одлуке, не мења суштину ствари. У питању дакле нису

два посебна института већ институт признања у себи садржи и признање извршног дејства страних судских одлука.

- в. Страна судска одлука је она која је донета у име страног суверенитета (уставноправни а не географски критеријум), а држава признања не треба да врши квалификацију појма одлуке и појма суда. Уместо тога потребно је одредити круг страних одлука (дакле не и судских) које долазе у обзир да буду признате. При томе одлуке које је донео страни суд, а које на основу одређених критерија земље признања, не улазе у тај круг, не губе карактер судских одлука, као што тај карактер не добијају одлуке других органа страног суверенитета чињеницом признања. Ради се дакле о признању страних одлука, а не страних судских одлука.
- г. У погледу обима испитивања страних одлука, аутор разликује два система: систем ограничене контроле и систем ревизије из основа. У првом од ова два система страна судска одлука се не испитује *in merito*, док други систем обухвата и контролу која је у нашој литератури позната пвд називом Неограничена контрола (Јездић, Еиснер, Варади).

Други део монографије у целини је посвећен анализи услова за признање страних судских одлука, и то оних услова који се јављају у земљама система ограничене контроле (у круг тих земаља спадају и све оне земље чије законодавство и судску праксу аутор изучава). Дакле, на овом месту су анализирани следећи услови за признање страних судских одлука: надлежност, реципроцитет, јавни поредак, примена одређеног материјалног права, правоснажност, постојање домаће или стране одлуке односно литиспенденција пред судом државе признања,

Однос аутора према сваком од наведених услова који се у упоредном праву захтевају (мада не сви у свим земљама) одређен је у великој мери горе изнетих принципијелним закључком да признање стране судске одлуке више одговара интересима државе признања него државе одлуке. Пошто су у питању интереси његове државе (државе признања), законодавцу те државе мора бити јасно да би, успостављањем строгих критеријума (услова признања), ишао против интереса свога суверенитета. Према томе, институт признања страних судских одлука мора бити тако нормиран да омогући у највећој могућој мери признање страних одлука, тј. оптималну екстериторијалност, уз нужно сагледавање разлика у правним поредцима те поштовање свога правног поретка (читати јавног поретка). Оваквом ставу аутора, наравно највише и одговара услов јавног поретка. Начело

јавног поретка је онај услов који би се у оквиру института признања страних одлука увек морао постављати. У њему је садржана она граница толеранције државе признања према страним схватањима законитости и правичности преко које она не може прећи. Наравно штит јавног поретка могао би се користити само у оправданим и најнужнијим ситуацијама (изузетак а не правило), када би страна судска одлука вређала основна процесна начела државе признања (процесноправни аспект јавног поретка), или када би производила последице које су по праву државе признања у принципу забрањене, или су у конкретном случају противне јавном поретку (материјалноправни аспект јавног поретка). Сем тога, начело јавног поретка било би подобно да супституише још три начела која се као посебни услови за признање јављају у правним системима појединих земаља. То су начела примене одређеног материјалног права, начело саслушања странака (*maxima audiatur et altera pars* је саставни део процесноправног аспекта јавног поретка) те начело преварног понашања. (утор сматра да се у материји признања страних одлука разлика између изигравања закона и јавног поретка не поставља, тј. не долази до изражаја). Овде је потребно приметити да аутор не мисли да би и један од наведена три услова за признање требао да буде елиминисан из правних поредака појединих земаља, већ да би се они имали свести на меру јавног поретка. Собзиром на аморфност јавног поретка, питање је колико би ова супституција могла утицати на екстериторијалност судских одлука.

Потпуно негативан став аутор има према условима правоснажности и реципроцитета.

Услов правоснажности се најчешће поставља у вези са извршењем стране судске одлуке. Уколико се признањем страна судска одлука уподобљава домаћој, онда се она има са њом изједначити у сваком погледу па и у погледу извршења пре правоснажности. Ово тим пре што је домаћи законодавац приликом предвиђања могућности за извршење пре правоснажности, када се ради о домаћој одлуци, веома опрезан, води при томе рачуна о интересима обе странке у спору и свим околностима случаја, те није оправдано правити по том питању разлику само зато што је одлуку донео орган страног суверенитета.

Услов реципроцитета трпи највећу критику са аспекта циља. Држава признања не успева овим условом да натера друге државе да извршавају одлуке њених органа. Сем тога овај услов је сметња међународној сарадњи, јер доводи до узајамног извршавања судских одлука само између оних земаља ко-

је, сем услова реципроцитета, захтевају приближно идентичне и остале услове. Чим једна од земаља има блажи критеријум, а друга строжи, уколико захтев за реципроцитетом постоји код обе земље, ни једна од њих неће признавати одлуке оне друге (тако и Пак). Међутим, независно од изнетог, било би веома нелогично очекивати да аутор ове монографије прихвати као оправдан услов реципроцитета, собзиром на његов став о претежном интересу за признање стране судске одлуке. Претежни интерес државе признања у односу на државу одлуке у комбинацији са условом реципроцитета доводи до следеће последице: Ја ћу признавати твоје одлуке ако ти признајеш моје, односно ја ћу штитити свој интерес само ако ти штитиш свој.

Делимично негативан став аутор има и у односу на услов домаће литиспенденције, односно постојање домаће или стране судске одлуке. Док би домаћа судска одлука искључивала сваку могућност признања стране судске одлуке донете по истој ствари између истих странака, дотле домаћа литиспенденција не би имала то дејство. Конкуренција страних непризнатих судских одлука имала би се решавати по принципу приоритета захтева за признањем (временски критеријум).

Највећу пажњу и највећи део излагања, аутор поклања услову надлежности. Норме о општој индиректној надлежности (о признатој надлежности по терминологији аутора) идеално би требале да искључују могућност признања стране судске одлуке са разлога непостојања надлежности суда земље одлуке, само уколико би успостављена надлежност вређала јавни поредак земље признања и то у оном његовом делу који се односи на право одбране и добро управљање поступком. Али како реалност указује да државе још нису спремне на овакво поступање, највише што би се могло очекивати је да државе признају оне стране одлуке које су донете а да при томе нису повређена правила о искључивој надлежности земље признања, и то само те земље а не и других земаља. Ово с разлога што је суверено право сваке државе да одређује надлежност својих судова, а мера интереса преко којих не може прећи домаћа земља (земља признања) се исцрпљује у правилима о искључивој надлежности домаћих судова. У осталим случајевима имало би се сматрати да је надлежност правилно успостављена. Овако одређена надлежност мора постојати у моменту доношења одлуке страног суда. У том моменту спор не сме бити у искључивој надлежности судова земље признања на основу њених норми о општој директној надлежности. Страни *perpetuatio jurisdictionis* се признаје, сем уколико би измена околности утицала на повреду правила о искључивој надлежности земље признања, тј. ако је одлука донета и поред тога што је у моменту њеног доношења (и

само тада) постојала, односно била успостављена на основу измене околности искључива надлежност судова земље признања. При оцени надлежности, став је аутора, суд признања није везан чињеницама и правним оценама суда одлуке, и пред њега се могу износити и нове чињенице.

Трећи део излагања односи се на поступак признања и садржи преглед норми о поступку за признање стручних судских одлука оних држава које се у овом раду проучавају. Овај компаративни преглед омогућава читаоцу да сагледа сву проблематику материје, и нарочито указује разлике у поступку, и то не само између земаља већ и у оквиру појединих земаља. Разлике постоје како собзиром на материју, тј. врсту односа које судска одлука регулише, тако и собзиром на различита дејства судске одлуке, нарочито њено извршно дејство.

На крају, аутор износи неке своје сугестије у вези поступка, које би, правилно спроведене, пружале већу правну сигурност странкама. Поступак признања морао би да има следеће квалитете:

1. Да пружи могућност да се питање признања реши коначно и *erga omnes*.
2. Да буде економичан, што у крајњој линији значи да буде бржи и јефтинији од нове парнице пред домаћим судом.
3. Да омогући да се успешно испита јесу ли испуњени услови за признање.
4. Да води рачуна о томе да ће страна судска одлука производити дејство у различитим животним ситуацијама.

У вези са трећом сугестијом, аутор сматра да би било целесходније дати предност начелу контрадикторности поступка за признање, јер се оно у пракси често показује не само исправнијим, што може изгледати логично, него и бржим, што на први поглед није логично. При томе аутор предлаже поступак сличан поступку издавања платног налога, што значи да би тек приговор незадовољне стране доводио до оживотворења начела контрадикторности. Против одлуке донете у овом поступку била би могућа жалба вишој инстанци.

На крају, у оквиру последње сугестије, аутор предлаже да се право, да о признању решава као о претходном питању да само судовима а не и органима управе, с разлога сложености проблема, којима често, ни поједине судије нису дорасле.

Гашо Кнежевић